

Demokratien i den stora farsotens tid

De senaste månaderna har vi läst många sensationslystna artiklar om folk som slåss om toapappersrullar, men de stora problemen är att den demokratiska insynen minskar och att det allmänna motståndet mot undantagstillstånden är så svagt. Den makt som medborgarna överlämnar till sina regeringar ger de själva upp, och när så en gång skett kan det bli svårt att återerövra den.

JOHN KEANE

Farsoter har många gånger härjat i vår värld, men det är lika omvälvande varje gång: normaliteten rubbas, oron sprider sig, tankarna förmörkas och vänds inåt. Pandemier sliter isär invanda mönster. Människor förlorar sina anhöriga, oron griper omkring sig, döden avtecknar sig hotfullt. Allt man trodde sig veta ställs på ända. Mitt i ängslan och skräcken är det naturligt att folk vill göra reda för vad som pågår. Vad kan vi då säga om denna stora farsot – om dess orsaker, verkningar och historiska betydelse? Några av svaren ligger redan framför ögonen på oss.

Farsoter slår oftast till utan förvarning, så även den här. Men i flera andra avseenden är den annorlunda. Framför allt visar den att apokalypsens ryttare inte alltid uppenbarar sig efter krig, som under den oriktigt benämnda spanska sjukan 1918–1920, en pandemi som förmodligen uppstod i Kansas och som smittade omkring femhundra miljoner människor, en fjärdedel av jordens dåtida befolkning. Vår

farsot är en produkt av fredstid, vilket är orsaken till att så många först viftade bort den eller förnekade den. Flera månader in i pandemin finns det en rad politiska makthavare och mängder av människor som fortfarande tvivlar på dess existens. De framhärdar i sin enfald, tänker bara på sig själva och är säkra på att alltsammans är en bluff eller någonting som medierna blåst upp och vars egentliga proportioner snart kommer att avslöjas. Det är som vore de hemligt attraherade av farsoten – kanske rent av, som i Charles Dickens *Historien om två städer*, som om de hade en flyktig önskan att själva duka under för viruset eller se andra dö i sviterna av det.

Också syndabockarna är nya i vår stora farsot. I 1300-talets Europa mördades tusentals judar sedan stadsstyrelser, biskopar och den helige romerske kejsaren beskyllt dem för att sprida böldpest. Judarna var återigen måltavla för Hitlers första bevarade tal år 1919 på Hobräukeller i München, i vilket de

Poliser i Seattle bär masker från Röda Korset under spanska sjukan. December 1918. Foto: Wikimedia Commons.

anklagades för att vara besatta av »penningbegär och härsklustnad» och för att sprida »tuberkulos i världens länder».

Det kan hända att den »demokratiska» karaktären av detta mycket smittsamma virus, dess påfallande förmåga att urskillningslöst slå till mot vilka som helst och var som helst, att även smitta personer som Harvey Weinstein, Boris Johnson och prins Charles, minskar utrymmet för stigmatisering. Kanske har civilsamhällena i våra gamla demokratier lärt sig vikten av att upprätthålla en civiliserad kultur. Tiden får utvisa hur det ligger till med den saken, även om det redan finns oroväckande tecken på att fördomens giftiga frukt börjar mogna.

De äldre befolkningsgrupperna har i flera länder blivit föremål för en sortering och prioritering som ska minska belastningen i den offentliga vården; det har till och med förekommit kusliga uttalanden, framför allt av Dan Patrick, viceguvernör i Texas, om att »mor- och farföräldrar» bör vara villiga att offra sig för sysselsättningens och den ekonomiska tillväxtens skull. I etablerade indiska

medier anklagas muslimer och deras moskéer för att sprida viruset och planera terrordåd.

Vi ser också de första tecknen på en farlig ny orientalism. I London, Bryssel, Köpenhamn, New York och andra städer får individer som uppviglar med tal om det »kinesiska viruset» handräckning av folk som okvädar eller mishandlar kineser därför att de bär ansiktsmask på stan eller bara därför att de är kineser. 5G-master i Storbritannien vandaliseras och telekomingenjörer trakasseras av konspira-tionsaktivister som är övertygade om att åtgärderna för ökad bandbredd och viruset är en kinesisk sammansvärjning för att erövra landet. Hatiska memes och insinuant förtal av asiater i allmänhet sprider sig genom plattformar som 4chan, Gab och Telegram.

En märklig ödets nyck är att orientalismen har blivit viral i öst. #ChinaVirus trendar på Twitter i Indien, där guruer offentligt påstår att det kinesiska folket nu får »sota för» att de »torturat djur» och ätit fladdermussoppa. Inte så få indiska röster menar att farsoten är ett biologiskt vapen som Kina använder för att söka befästa sin globala dominans. I FN:s råd för

»Pandemin har visat att blint marknadsvänliga regeringar också haft på sitt program att köra de offentliga sjukvårdssystemen i botten»

mänskliga rättigheter har dr Adish Aggarwala, ordförande för Indiens advokatsamfund och Internationella juristrådet, tagit initiativ till en protestskrivelse mot Kina där landet anklagas för »allvarliga brott mot mänskligheten runt om i världen». Pekings nya »vargkrigardiplomater» slår våldsamt tillbaka mot den sortens beskyllningar. Kinesiska vänner berättar för mig att man inte behöver leta länge på nätet efter rasistiskt muttrande om att viruset måste ha uppstått i USA eller Europa. Det florerar till och med kinesiska rykten om att virusets fortsatta spridning beror på salladsätande västerlänningar.

SOCIALISM ÖVER EN NATT

Albert Camus *Pesten* från 1947 och José Saramagos *Blindbeten* från 1995 påminner om att farsoter tar fram det sämsta hos människan. Likgiltighet för andras liv, våld mot kvinnor och småaktig girighet frodas. Andra människor, deras beröring, deras kroppar och deras andedräkt, själva deras existens, blir plötsligt fränstötande. Detta gäller sannoligen även för vår stora farsot, men det är inte vanligt folk som är de stora bovarna. Medierna har gjort ett stort nummer av panikartade hamstringar och vanvettiga slagsmål om toapappersrullar i överfulla butiker. Sensationalismen döljer att de verkliga skurkarna befinner sig någon annanstans.

En av de stora lärdomarna av vår nuvarande pandemi är att de fyrtio åren av nyliberalism bär skulden inte bara för förfallstendenser som ökade klyftor mellan rika och fattiga,

åtstramningar i spåren av bankväsendets hotande sammanbrott, global uppvärmning och artdöd. Pandemin har visat att blint marknadsvänliga regeringar också haft på sitt program att köra de offentliga sjukvårdssystemen i botten och överföra hälsorisker och sjukvårdsskulder på enskilda individer och hushåll.

Under de närmaste månaderna kommer vi säkert att få höra mycket mer om kapitalistisk girighet och privat vinstjakt. Vi kommer att få anledning att fundera på hur kulturen av possessiv individualism kan ställas under politisk kontroll understödd av robustare och motståndskraftigare offentliga serviceinstitutioner. Den stora rubbning som den nya farsoten orsakat skiljer sig på så vis från 2008 års finanskris. Den gången räddades hela systemet genom stora tillskott av statliga medel, särskilt till bankerna samt till kredit- och försäkringsjättarna, och därefter åtstramningar som gick ut över medborgarna. Det var socialism för de rika, hård och skoningslös kapitalism för alla andra, som fick klara sig bäst de kunde.

Den stora farsoten är annorlunda. Eftersom den kan drabba och döda vem som helst räcker det inte att rädda näringslivet och framför allt då bankerna. Den här gången måste även medborgarna räddas. Av rädsla för miljontals dödsoffer och en stor depression liknande den på 1930-talet, ett scenario som förefaller alltmer sannolikt, har flera regeringar beslutat om direktbetalningar till enskilda medborgare, ökade arbetslöshetsunderstöd, matpaket, frysning av betalningar på lån och vräkningsstopp.

Vilka som så småningom ska betala för denna plötsliga socialism är förstas en ännu oavgjord politisk fråga. Vi kan vara säkra på att det just nu smids planer på att gottgöra de rika och tvinga de fattiga att betala, och att storföretagen och regeringarna i länder som USA och Storbritannien kommer att göra allt i sin makt för att vända den hotande ekonomiska katastrofen till sin fördel. En smak av framtiden är kanske den grekiska regeringens

»Ta ut era döda» En gata under den stora pesten i London 1665, med sörjande och en vagn för de döda. Foto: Wellcome Images/ Wikimedia Commons.

krishantering: där har man gett frikostiga reklamkontrakt till privata företag, som ska uppmuntra medborgarna att »stanna hemma», och uppdragit åt privata forskningsinstitut snarare än universitet och offentliga forskningscentra att virustesta befolkningen. Eller regeringen Trumps krishantering: den stödfond om 660 miljarder dollar, som skulle göra det möjligt för småföretag att behålla sina anställda genom att tillfälligt stå för deras lönekostnader, har överöst stora börsnoterade bolag med pengar. Nyliberalismens epok är ännu inte till ända. Men för tillfället har folkvalda regeringar i både den atlantiska världen och i Asien-Stillahavsregionen plötsligen lagt bort sin förkärlek för ohämmad kapitalism. En ny socialistisk epok, underblåst av rädsla för ekonomiskt sammanbrott och massdöd och understödd av statliga medel i miljardklassen, har med ens triumferat med svagt eller obefintligt motstånd från de rikas sida. Allt

eftersom den stora farsoten utvecklar sig till en stor depression med brutna leveranskedjor, konkurshotade verksamheter, växande arbetslöshet och ökad otrygghet i arbetslivet, särskilt för unga vuxna, tycks den ha historien på sin sida.

Denna socialism som införts över en natt har förvisso inte lett till något paradys på jorden för medborgarna. Tillgången till virustestning, barnomsorg, internet, mat och anständigt boende är snedfördelad. Våldet mot kvinnor i hemmet skjuter i höjden och slitningarna inom familjen ökar. I Narendra Modis Indien har ett tre veckor långt utgångsförbud, *janata curfew*, vars syfte var att »rädda alla landets medborgare», lett till hamstring av mat, förnödenheter och mediciner bland medelklassen och övre medelklassen, men inneburit hemlöshet, armod, kemisk besprutning och polismisshandel för tiotusentals migrantarbetare. Inför farsoten

är alla jämlika, men somliga är betydligt mer jämlika än andra.

Och ändå, trots girigheten och de grymma orättvisorna, kan det finnas en djupare betydelse av denna plötsliga socialism som större delen av den demokratiska världen ställt sig bakom. Folkvalda regeringar som känner sin sårbarhet för medborgarnas missnöje och vrede har blivit påfallande nervösa.

Inte bara så att viruset är demokratiskt. Regeringar runt om i världen är skärrade. De vet att deras makt ytterst vilar på de styrdas samtycke. Farsoten har tvingat dem inse att oroliga och utsatta medborgare inte kommer att acceptera ännu en omgång av åtstramningar, och att hänsynslösa nedskärningar under rådande omständigheter inte bara skulle innebära massfattigdom, utan också massdöd.

LEDARSKAP

Framtidens historiker får reda ut om den period som vi just nu genomlever var den tidpunkt då den moderna atlantiska världens stolta dödsförakt och livsbejakelse återigen visade sig som det hyckleri det är, liksom

skedde under korta perioder i samband med krigen i Vietnam och Irak, men den här gången i betydligt större skala.

Döden är inte längre någon annanstans. Den kan inte längre skrivas på »terroristens» konto, smusslas undan i statistisk övertrafikdöd eller döljas i hemliga tortyrkammare, där torterarna inte lämnar några synliga ärr på sina offer. Liemannen är mitt ibland oss. Han stryker omkring utmed gatorna, osynlig men överallt närvarande.

Den allestädes närvarande döden bidrar till att förklara inte bara den plötsliga socialismen och regeringarnas nervositet, utan också de nya svårigheter som våra folkvalda ledare ställs inför när de ska förklara sina åtgärder för medborgarna.

Den stora farsoten ropar efter ledare som motiverar medborgarna genom att vinna deras respekt. Utmärkande för goda demokratiska ledare är en viss ledarstil. De lyssnar och lär av andra. De känner värdet av experter, kloka personer som påminner dem om att de inte vet allt (som Niels Bohr sade). Även goda ledare är kloka: de låter sig inte förblindas av experternas rekommendationer och vetenskapliga data, då de vet att dessa är ofullständiga,

Farsot i antik stad, av Michiel Sweerts ca 1652. Foto: LACMA/ Wikimedia Commons.

ständigt föränderliga och omstridda. Verkliga ledare är balanserade och håller sig lugna. De är inte rädda för att skämta om sig själva, men de vägrar att spela apa. De faller inte undan. När läget är kritiskt, som det just nu är, står de fast. De är djärva nog att se den hårda verkligheten i vitögat och fatta svåra beslut om hur man kan rädda liv samtidigt som man skyddar medborgarna mot social och ekonomisk ruin. De aktar sig för att bli demagogiska. De dyrkar inte makten för dess egen skull. Framför allt är goda demokratiska ledare beredda att ödmjukt erkänna sitt stora beroende av det folk som de leder. De håller inte medborgarna i ledband, utan leder genom att övertyga dem om att se upp till sina ledare.

Det återstår att se om länder som USA under nuvarande omständigheter kan skaka fram tillräckligt många goda ledare på alla politiska nivåer. För tillfället kan vi hur som helst konstatera att ett visst slags uppträdande har spelat ut sin roll. Plötsligt är det inte längre gångbart med lögn och skitsnack. Bluffmakare och pajaser skämmer ut sig. De som lovar underverk blir utskrattade. Slingerbultar fördöms. En del ledare ser ut som brottslingar som borde ställas inför rätta och låsas in för att de försöker hålla sina länder öppna som vanligt, till exempel genom att säga till sina väljare att de får räkna med att »förlora nära och kära» (Boris Johnson), uppmana arbetarna att »återgå till det normala» (Jair Bolsonaro) och torgföra teorin om »flockimmunitet», den livsfarliga tron på att man kan åstadkomma långsiktig ekonomisk tillväxt och samtidigt möjliggöra nedskärningar i den offentliga vården genom att låta viruset döda fler människor på kort sikt.

UNDANTAGSTILLSTÅND

Det är tänkbart att bluffledare under de kommande månaderna och åren kommer att skambeläggas och straffas för sin smutsiga politik, där ingenting får stå i vägen för

affärer. Farsoten har trots allt brutit ut och spridit sig i en tid av kommunikationsöversättning och »bevakningsdemokrati». Hela vår tillvaro är genomsyrad av medier.

I den här situationen förlorar de allmänna valen i betydelse. I deras ställe träder en lång rad »vaktbataljoner» och »skallbataljoner» som ser till att makten kommer under medial granskning, och att så faktiskt sker i större utsträckning än förut. Detta är ännu ett förhållande som skiljer vår stora farsot från exempelvis ryska snuvan och spanska sjuken, som bara långsamt kom till världens kännedom genom telegrafmeddelanden, ångbåtar och tidningar. Vår pandemi är en global mediehandling tjugofyra timmar om dygnet, där vi genast får reda på allt, vilket skapar rädsla för sjukdom och död mer än någon tidigare farsot.

Marshall McLuhan menade att medieteknologier formar och »amputerar» våra kroppar. De omvandlar kroppens känsla för vad som är upp och ner. Bilen trängde undan promenadkulturen, telefonen förlängde rösten men amputerade brevskrivandets konst. Dagens lokala och globala multimedieplattformar inte bara omformar våra kroppar. I jakten på publik och reklamintäkter framställer de den stora farsoten som ett hot mot hela samhällskroppen.

Just därför att bevakningsdemokratin bygger på öppen medial granskning är den särskilt sårbar för uppgifter som underblåser rädsla för utplåning. I sitt verk *Kriget mellan Sparta och Athen* från 431 f.Kr. noterade Thukydides att den tyfusfarsot som dödade närmare en tredjedel av det demokratiska Athens medborgare orsakade politiskt kaos. Människorna »dog som får» och de som överlevde började leva lättsinnigt utan tanke på andra. De blev »likgiltiga för både gudars och människors bud», vilket ledde till att »även andra former av laglöshet för första gången [började] sprida sig i staden». Även vår stora farsot är skadlig för demokratin, men på ett annat och överraskande sätt. Regeringar kan nämligen dra nytta

av den medialiserade rädslan för sjukdom och »den dödliga pest som härjar och som är så hjärtslitande för alla som ser den» (orden är Giovanni Boccaccios)² genom att framhålla sin plikt att skydda medborgarna mot döden och utlysa undantagstillstånd. Logiken tycks enkel och bestickande: antingen överlever vi tillsammans eller också går vi under tillsammans. Överlevnad blir till en kollektiv förpliktelse. Suverän maktutövning framstår som någonting nödvändigt.

Utan förvarning, på ett ögonblick, avlägsnas de övre maktodelningsstrukturerna i bevakningsdemokratin. Krigstidsrestriktioner anses nödvändiga i kriget mot den inre kronbeprydda mikroskopiska fienden. Sammankomster måste begränsas till tio, fem, fyra, tre, två deltagare. Hela städer förvandlas till ödeplatser. Över en halv miljard barn sitter hemma sedan deras skolor stängt, rapporterar Unesco.

De nationella parlamenten, som i vanliga fall kan signalera vid fara och representera grupper som befinner sig under press, hemförlovas. Biografer, restauranger, barer, klubbar, gym, moskéer, synagogor, kyrkor och andra helgedomar stängs. Offentliga tillställningar blir inställda och valkampanjer uteblir.

På himlarna i södra Kalifornien flyger kinesisktillverkade drönare, utrustade med kameror och högtalare, som ska se till att medborgarna håller sig inomhus och bara går ut i nödfall. Mer gammaldags metoder kommer till heders i länder som Italien, Frankrike och Spanien, där hundratusentals poliser och militärer patrullerar gatorna. Delstatsregeringen i indiska Uttar Pradesh har grävt fram en epidemilag från kolonialtiden för att kunna slå ner på dissidenter. Det kenyanska utgångsförbudet under dygnets mörka timmar upprätthålls med tårgas och batonger. I Chile har den planerade folkomröstningen om ändring av den under diktaturen antagna författningen skjutits på framtiden.

Och nästan överallt verkar det vara konjunkturförädlingsorgan

»Nästan överallt verkar det vara konjunktur för icke folkvalda krishanteringsorgan med krigstidsklingande namn»

med krigstidsklingande namn. I Australien, vars parlament lagts i malpåse i fem månader, har den stora farsoten gett upphov åt Nationella samordningskommittén för covid-19 (NCCC), ett icke folkvalt organ under ledning av en före detta gruvmagnat som svarar endast inför premiärministern. Efter politisk munhuggning bland den politiska eliten ersattes den av Nationella kabinettet, ett organ bestående av ledande företrädare för den federala regeringen, delstatsregeringarna och territorialregeringarna.

Allt eftersom viruset började sprida sig blev listan över statliga krisåtgärder allt längre. Demagogerna bröstade uppsig. Opportunisterna som Viktor Orbán och Narendra Modi, yvande sig över sina långa svansar, tillvällade sig oinskränkt makt per dekret och införde nya hårda straff för dem som befanns skyldiga till att ha spridit *fake news* eller att ha brutit mot karantänsreglerna. Officiella källor började så osäkerhet i fråga om hur allmänna val ska kunna hållas. Tids nog får vi säkert höra talas om planerade val som måste skjutas på framtiden eller ställas in.

Visst finns det tendenser till mer allmänna protester mot undantagstillstånden. I flera amerikanska delstater har dödsföraktande demonstranter, varav en del beväpnade och de flesta anhängare av en populistisk president som lovar att alltid stå på deras sida, begett sig ut på gatorna. De viftar med plakat, blockerar vägar och lägger sig på biltutan för att förmå beslutsfattarna att »åter öppna ekonomin». På andra håll finns det demokratiska ljusglimtar bland de mörka molnen. På många håll i världen har miljontals människor gripits av en stark känsla av samhällssolidaritets eller vad sydafrikanerna kallar *ubuntu*, en etik som

betonar allas ömsesidiga beroende (»jag är därför att du är»). Folk bankar på grytor och pannor och sjunger sånger om solidaritet på balkonger och trottoarer. Farsoten främjar mycket vänlighet och generositet bland medborgarna, varför uttrycket »social distansering» är missvisande. Folk upprätthåller en fysisk distansering, men det utbredda bruket av digitala nätverksmedier skapar oväntade sociala mötesplatser.

Det är möjligt att krisen kan göra våra samhällen mer robusta, mindre konsumtionsorienterade och mindre penningbesatta. Det är rent av tänkbart att den kan leda till varaktigt höjda löner och höjt anseende för de viktigaste yrkesgrupperna, de som ser till att hela samhällen klarar sig igenom denna farsot – sjuksköterskorna, läkarna, lärarna och städarna, ambulansförarna och transportarbetarna, de som arbetar nattskift på lagren, på teletjänstcentralerna och i stormarknaderna.

Vi kan i varje fall konstatera att medborgarna blir alltmer påhittiga. De skriver till sina regeringar och samlar in pengar till de hungliga och förföljda via Twitter, de umgås och festar via Skype, de träffas och gifter sig via

Zoom. Det förekommer krav på basinkomst och många talar om behovet av att mer långsiktigt dra ner på vardagstempot, minska koldioxidutsläppen, dämpa bullret och låta fåglarna fortsätta kvittra. Men lika påfallande, ja faktiskt chockerande, är det svaga allmänna motståndet mot de undantagstillstånd som införts nästan överallt.

Saken blir inte bättre av tystnaden och undfallenheten hos politiska förståsigpåare som rättfärdigar de hårda tagen med ett språk som de hämtar direkt från de klassiska antidemokratiska verken. Ett sorgligt men typiskt tecken i tiden är att en professor vid universitetet i Cambridge kan hylla Thomas Hobbes *Leviathan* för dess insikt om att »kärnan i all politik» är att »somliga säger åt andra vad de ska göra». Professorn i fråga, David Runciman, tillägger: »Under en nedstängning visar våra demokratiska samhällen vad de har gemensamt med andra politiska styrelseformer: även här handlar politik först och sist om makt och ordning.»

Det är både naivt och okunnigt att rättfärdiga undantagstillstånd på det sättet. En självhärskarmakt som inte möter motstånd

Taiwans president Tsai Ing-wen inspekterar motsvarigheten till smittskyddsmyndigheten.
Foto: Taiwan Presidential Office/ Wikimedia Commons.

»Att inte göra någonting alls är ett säkert sätt att göra demokratin till sin egen värsta fiende i krisen»

riskerar alltid att bli bestående. Tillfälliga åtgärder blir lätt till permanenta strukturer. När medborgare överlämnar makt ger de också upp den, och när så en gång skett kan det bli svårt att återerövra den. Undantagstillstånd vänjer folk vid underkastelse. De främjar frivillig trældom; de är despotismens källa. Envåldsmakten är, som Percy Bysshe Shelley skrev i sitt poem *Queen Mab* från 1813, en »ödeläggande pest», besynnerligt lik det virus den påstår sig bekämpa.

BEVAKNINGSDEMOKRATI

Undantagstillståndets nya ideologer och praktiker för oss på avvägar i ännu ett avseende. De vänder bort uppmärksamheten från fruktbara demokratiska alternativ till undantagstillståndets påstådda nödvändighet. I Asien–Stillahavsregionen visar Taiwan och Sydkorea att farsoten kan hanteras utan att de demokratiska institutionerna bakbinds. Inte så att livet där är utan svårigheter, men de tidiga varningsklockor och metoder för offentlig granskning som är framträdande inslag i dessa länders krishantering ger en helt ny innebörd åt det gamla sokratiske visdomsordet om att ett ogranskat liv inte är värt att leva. Dessa regeringar aktiverar principerna om »kristänkande» och »jämlighet i överlevnad» (Elaine Scarry). De söker bekämpa viruset konstruktivt genom att sprida en motståndssanda mot allt vad envåldsmakt heter. De tillämpar bevakningsdemokrati.

Transparenta procedurer och öppna kommunikationsvägar är ledorden i dessa länders universella sjukvårdssystem. De »plattar ut kurvan» genom att uppmuntra sina medborgare att fatta förståndiga beslut, till exempel

att låta testa sig på drive-in-testställen eller i särskilda sjukhustält.³ I Taiwan, där vardagslivet fortsätter som vanligt med ganska få smittade och bara en handfull döda, övervakade regeringen flyg från Wuhan redan den 31 december 2019. Man hade dragit lärdom av 2003 års sarsutbrott och 2009 års H1N1-influensa: i flera års tid byggde man upp lager av ansiktsmasker, desinfektionsmedel, testutrustning och annan materiel. Regeringen har varit öppen med att man använder mobildata för att uppskatta var smittade personer uppehåller sig och att man tar hjälp av dessa data för att bygga »elektroniska stängsel» kring andra personer som kan ha blivit smittade. Man har också inrättat ett halvstatligt övervakningsorgan, det första i sitt slag, kallat Centrala epidemiska kommandocentralen (CECC). Detta organ, som består av läkare på alla nivåer i det nationella sjukvårdssystemet, ger daglig information till medborgarna och fattar beslut i samråd med hälso- och sjukvårdsministern.

KINA

De nyss diskuterade länderna arbetar utifrån hypotesen att undantagstillstånd blir nödvändiga först när demokratin fallerar. Vi vet att oreglerade marknader inte fungerar, men detsamma kan sägas om oreglerade demokratier. I min bok *Power and Humility* från 2018 visar jag att det ofta går snett i komplexa hierarkiska maktsystem i avsaknad av offentliga vakthunds- och skullhundsmekanismer som granskar de demokratiska institutionerna och håller envåldstendenser i schack. Det sker ett demokratiskt förfall. Sambandet är näst intill matematiskt: utan robusta mekanismer för ansvarsutkrävande blir mäktiga institutioner i stat och näringsliv trögtänkta och omdömeslösa. Typiska följder av detta är orimliga dröjsmål och dåraktiga beslut som äventyrar medborgarnas liv och hälsa och förstör deras livsmiljöer.

Detta kan utan tvivel sägas om Folkrepubliken Kina. Den framstående antropologen Liu Shao-hua påpekar att den kinesiska regeringen i sin hantering av den stora farsotens utbrott och spridning bara har upprepat de antidemokratiska metoder som man tillämpat i bekämpningen av tidigare farsoter såsom lepra, aids och sars. Hon konstaterar att lokala partifunktionärer genast tog befälet och förvärrade situationen, till en början genom att inte göra någonting alls. Man tystade de modiga läkare och sjuksköterskor som hade larmat om det nya viruset, omöjliggjorde offentlig granskning och hindrade de forskare som isolerat viruset för att kunna sekvensera det från att korrigerera sina misstag.

Oberoende kinesiska forskare har visat att smittspridningen i Kina hade kunnat begränsas till en tredjedel om partiet agerat en vecka tidigare, i mitten av januari, och att man hade kunnat förhindra 95 procent av all torrhosta, feber, förlamande trötthet och obotlig lungskada om man sett till att göra någonting tre veckor tidigare. Så skedde inte. Politisk korrekthet och strävan att »rädda ansiktet» (*bào miànzi*) blandade sig med cynism och ovilja att förstöra det stundande kinesiska nyårsfirandet eller störa de »två mötena» (Kinesiska folkets politiskt rådgivande konferens samt Nationella folkkongressen mellan den 6 och den 17 januari 2020). Resultatet av allt detta blev en omfattande mörkläggning där det politiska förfallet triumferade. En sjukdomsalstrande organism muterade, bytte art och utlöste en global katastrof. Den stora farsoten var född.

När läckta rapporter och protester i sociala medier gjorde vidden av smittspridningen i Wuhan med omnejd känd för den kinesiska allmänheten utbröt panik i partitoppen. Man visste mycket väl att aporna flyr när trädet faller,⁴ och som man ville undvika uppror såg man ingen annan råd än att erkänna och agera. Statsmaktens portar slog igen. Åttahundra miljoner människor stängdes in i sina hem.

Invånare i Wuhan köar utanför en butik under 2020 års coronaepidemi. Foto: Wikimedia Commons.

Ekonomi tvärnitade. Över 80 000 kineser smittades, och 3 300 av dem lämnades att dö i karantän eller i överfulla salar och provisoriska sjukhus. Enpartistatens företrädare förnekade sig inte, utan offrade vissa högt uppsatta sjukvårdspolitiker, samt partisekretärerna i Wuhan och Hubeiprovinserna, som legat bakom lögnerna och vanstyret. Liksom en *deus ex machina* framträdde så den maskerade despoten Xi Jinping på scenen. Undan för undan kom uppgifter om att farsoten var under kontroll i Kina.

DEN NYA DESPOTISMEN

En av de märkligaste och mest oväntade följderna av den stora farsoten är att det land där viruset uppstod ser ut att bli den första större ekonomi som skakar av sig det, vilket kommer att ge Kina både teknologiska fördelar och maktfördelar. Ingen vet hur snabbt den kinesiska ekonomin kan visa plussiffror igen, om Kina kommer att uppmuntra eller förhindra ekonomisk återhämtning i USA och Europa och om den statskapitalistiska tillväxtmodellen kommer att bli rättvisare, grönare och mer inriktad på undersåtarnas välfärd.

Min kommande bok *The New Despotism* visar varför vi inte bör underskatta Kinas inre motståndskraft och globala uthållighet. Farsoten kan i själva verket ge landet ett

gyllene tillfälle att dra full geopolitisk fördel av hostandet och oredan i USA, återuppta byggandet av ett globalt imperium och en gång för alla krossa illusionen om USA:s överlägsenhet, allt utan att behöva avlossa ett enda skott.

Om vi läser tebladen på det sättet, skulle Folkrepubliken Kina bli den första stormakten som kom på fötter sedan världen fallit. Detta skulle grusa svärmiska förhoppningar om ökad »global samverkan och tillit» (Yuval Noah Harari). Den hårda verkligheten skulle jäva allt högstämt tal om den stora farsoten som upphovet till nya begynnelse där hela samhällen »bryter med det förflutna och bygger sin värld på nytt» (Arundhati Roy). Den geopolitiska tyngdpunkten i världen skulle i stället bli fast fixerad i en Asien–Stillahavsregion där Kina framträdde som ledarnation. Med ett ohjälpligt försvagat USA, en europeisk union vars medlemsstater har all möda att hålla sig uppräta och en atlantisk region som hamnat i en ny stor depression skulle jämlikhetsidealen och makt-delningsinstitutionerna i bevakningsdemokratier av taiwanesisk eller sydkoreansk modell bli överflyglade eller nesligen slagna av brädet.

Allt detta kan bli verklighet om de kinesiska medborgarna fortsätter att vältra sig i sitt lidande och villigt underkastar sig eller svär lojalitet mot sin enpartistat. De skulle förstås behöva glömma bort den viktigaste läxa som denna stora farsot lärt dem: nämligen att vår »virusplanet» (Peter Piot) befolkas av miljarder pyttesmå viruspartiklar som bara väntar på att få kapa levande celler, och att nya farsoter säkerligen kommer att uppstå och demokratiskt sprida sig både inom och utanför Kinas gränser, överallt där öppen demokratisk granskning av makten är otillåten.

På andra håll i världen skulle medborgarna behöva bortse från den grundläggande principen att muterade virus älskar bristen på offentligt ansvarsutkrävande. Dessa medborgare, eller snarare undersåtar, skulle behöva omfatta de nuvarande undantagstillstånden

och strunta i att tyda den demokratiska skriften på väggen. De skulle behöva hålla huvudet böjt och fortsätta att leva sina karantänliv. Att inte göra någonting alls är ett säkert sätt att göra demokratin till sin egen värsta fiende i krisen. I en sådan situation skulle den kinesiska maktmodellen stärka sitt grepp om stora delar av världen. En ny despotism med ombud väl förfarna i konsten att skapa frivillig trälldom, vad kinesiska intellektuella gärna kallar »god styrning» (*liángbǎo de zhìlǐ*), skulle bli ett framträdande inslag i vår framtida sjukdomsvärld. Därmed skulle despotismen bli demokratins framtid.

Översättning av Henrik Gundenäs

NOTER

- 1 Thukydides, *Kriget mellan Sparta och Athen*, översättning Sture Linnér (Stockholm: Forum 1978), band 1, s. 155–156. Ö.a.
- 2 Giovanni Boccaccio, *Decamerone*, översättning Paul Enoksson (Stockholm: Atlantis 2007), band 1, s. 27. Ö.a.
- 3 I mitten av mars 2020 utförde USA i genomsnitt sjuttiofyra test per en miljon medborgare, vilket ska jämföras med femtusen tvåhundra test per en miljon medborgare i Sydkorea. Se <https://www.sciencemag.org/news/2020/03/mass-testing-school-closings-lockdownscountries-pick-tactics-war-against-coronavirus>.
- 4 John Keane, *When Trees Fall, Monkeys Scatter. Rethinking Democracy in China* (London/Singapore: World Scientific Press 2017). Ö.a.